

UNGES OPFATTELSE AF ANDEN VERDENSKRIG I TRE FORSKELIGE LANDE

Hvilket forhold har nutidens unge til Anden Verdenskrig? Det er et af de spørgsmål, som vi har belyst i en større europæisk undersøgelse af unges historiske og politiske bevidsthed. Undersøgelsen viser, at der på tværs af forskellige lande er relativt store forskelle på, hvad de unge fortæller og fremhæver, når de bliver spurgt om betydningen af denne skelsættende krig. I en del af undersøgelsen har vi sat fokus på unge fra henholdsvis Danmark, Finland og Tyskland – tre lande, der som bekendt var involveret i krigen på vidt forskellige måder. Selvom Anden Verdenskrig for de fleste unge ligger tre generationer tilbage i tiden, viser undersøgelsen, at unges erindring og historieopfattelse i Danmark, Finland og Tyskland stadig er formet af de respektive landes roller i krigen.

Af Carsten Yndigejn & Klaus Levinsen

Undersøgelsen indgik som en del et forskningsprojekt MYPLACE – Memory, Youth, Political Legacy and Civic Engagement (2011-2015), der var finansieret af Europa-Kommissionen og inkluderede forskere fra 14 europæiske lande. Projektet har indsamlet data om unges politiske engagement og deres erfaring af historien gennem både spørgeskemaundersøgelser og kvalitative interview med 15-26 årige unge i hvert af de europæiske lande. I denne artikel formidler vi nogle af resultaterne fra projektet, som også tidligere er publiceret i artiklen 'The long shadows of the difficult past: How young people in Denmark, Finland and Germany remember WWII' (Wolnik et al. 2017).

Flere oplysninger om MYPLACE-projektet: <https://myplaceresearch.wordpress.com/>

Unge historiske bevidsthed skabes på grundlag af givne kulturelle og samfundsmæssige vilkår og egne biografiske erfaringer fra sociale miljøer, som f.eks. familie, venner og skole. Som en del af den kulturelle og samfundsmæssige vilkår spiller den nationale kollektive erindring en væsentlig rolle, således som den overleveres fra generation til generation igennem uddannelsessystemet, medierne, museer og med skiftende vægt i familien i form af formidlingen af personlige erindringer. Ifølge generationsteorien,

som blev formuleret af den ungarsk fødte sociolog, Karl Mannheim i 1920'erne, så er en generation kendetegnet ved, at den i vidt omfang er udsat for de samme samtidsmæssige begivenheder og de samme institutionelle og sociale forhold. De unge generationer definerer sig i forhold til de ældre generationer. Samtidig må vi forvente, at unges opfattelser af historien er forskellige på tværs af lande og kulturelle kontekster. Men selvom generationen af unge i hvert land deler historiske erfaringer med tidligere generationer, så identi-

ficerer de sig ikke nødvendigvis med dele af historien, som tidligere generationer spillede en afgørende rolle i. For eksempel anerkender de fleste unge tyskere stadig Tysklands skyld i Anden Verdenskrig, men de afviser samtidig at have et personligt ansvar for de forbrydelser, der blev begået af nazisterne.

Som det vil fremgå, har de yngre generationer i Danmark, Finland og Tyskland udviklet forskellige historiske identiteter, som kan forstås i lyset af de forskellige roller deres land spillede under Anden Verdenskrig. Denne krig udgør fortsat en væsentlig del af historiekendskabet hos unge danskere, tyskere og finner, men de medier og informationskanaler, som former de unge generationers opfattelse og fortolkning af krigen varierer på tværs af landene – og frem for alt så er den historiske overlevering, som finder sted mellem generationerne, forskellig.

Diskurserne om Anden Verdenskrig i Danmark, Finland og Tyskland

Den historiske erfaring hos unge i de tre lande er stadig tæt knyttet til landenes forskellige rolle i Anden Verdenskrig. De unge tyskere forholder sig til, at Tyskland under Nazistpartiets diktatoriske ledelse optrådte som den aggressive part, der udløste krige, og som efterfølgende stod overfor det komplette nederlag, der efterlod befolkningen i stor armod i et sønderbombet land under fremmed besættelse, og med ansvaret for umådelige krigsforbrydelser, herunder Holocaust.

Finlands rolle under krigen var kendetegnet ved skiftende alliancer og med skiftende roller som den angrebne og angribende part. Finnerne blev angrebet af Sovjetunionen i 1939, men allierede sig herefter med Tyskland og genoptog kampen mod russerne i 1940-1944. Efter fredsaftalen med Sovjetunionen i 1944 drev finnerne herefter i Laplandskrigene tyskerne ud af det nordlige Finland. Den danske regering valgte ved den tyske besættelse i

april 1940 straks den betingelsesløse kapitulation, og indgik først i et politisk og senere et rent administrativt ledet samarbejde med den tyske besættelsesmagt. Samarbejdspolitikken blev i stigende grad udfordret af modstandsbevægelsen, hvilket tillod Danmark at optræde på den sejrende side, da krigen sluttede.

De unge i dag skal derfor forholde sig til en 'vanskelig fortid', og det gør de på forskellig vis, i kraft af, at den nationale historie har udspillet sig vidt forskelligt i de tre lande, ligesom overleveringen af historien har båret præg af denne forskellighed.

Formidlingen af den kollektive danske erindring om Anden Verdenskrig har overvejende været fokuseret på den tyske besættelse af Danmark. Ifølge Bryld og Warring (1998) og Christensen (2013) blev der skabt en konsensusopfattelse om forholdet mellem samarbejdspolitik og modstandskamp under besættelsen, som blev formidlet i historieundervisningen, og det var først med den kritiske besættelsestidsforskning i slutningen af 1980'erne, at en mere nuanceret forståelse slog igennem i undervisningsmaterialet. Uanset det faktuelle indhold i formidlingen tyder de tidligere undersøgelser på, at den største udfordring i skolesammenhæng har været at skabe interesse for historiske forhold og udvikle historiebevidsthed blandt de unge (Poulsen 1998, 1999).

Den finske tilgang til formidlingen af Anden Verdenskrig har ligesom den danske været selektiv og konsensusorienteret. Det har specielt været den finske vinterkrig og kampene mod Sovjetunionen, der har stået i centrum for historieoverleveringen mellem generationerne, hvorved nationalt sammenhold og heroisme er blevet hyldet. Mens de ældre generationer havde et traumatisk forhold til krigen på grund af dens kompleksitet og skiftende alliancer, og udøvede selvcensur i omgangen med krigserindringerne, så føler

den unge generation sig ikke underkastet disse begrænsninger.

Den tyske forskning i formidlingen af Anden Verdenskrig har både i kraft af landets størrelse og dets rolle i krigen været meget omfattende. I lang tid fokuserede forskningen på øjenvidnerne til krigen, men inden for de sidste årti har fokus skiftet til efterkrigsgenerationerne. Interessen har imidlertid overvejende været rettet mod børnene, der blev født under krigen, og de traumer og den skyldbevidsthed de udviklede. Også blandt senere generationer er forældrenes tilgang til krigen blevet overleveret til børnene og har påvirket deres psykiske velbefindende.

Anden verdenskrig og unges historiebevidsthed

Den forskning vi har gennemført i MYPLACE projektet viser, at Anden Verdenskrig fortsat indtager en afgørende plads i unges overleverede erindring om fortiden, men samtidig viser den også, at den nationale ramme fortsat skaber afgørende forskelle mellem de forståelser, som de unge i de tre lande har af Anden Verdenskrig.

Anden Verdenskrig er stadig meget til stede i bevidstheden hos de fleste af de unge tyskere, som medvirkede i undersøgelsen, men samtidig viser vore interview også, at der findes en vis mistillid til officielle repræsentationer af historien, idet de unge var mere tilbøjelige til at stole på forældre og familie, hvis det de fortalte var i modstrid med, hvad de fik fortalt i skolen. Tilsvarende fandt vi blandt de finske unge en udbredt skepsis over for officielle historiebøger. Det skyldtes, at de historier, som de unge havde fået fortalt af deres bedsteforældre, indeholdt detaljer om krigens grusomhed og brutalitet, som er blevet poleret væk i historiebøgerne. I modsætning hertil lader det til, at de danske unge i overvejende grad stoler på de officielle historiske fremstillinger, sådan som de fremtræder i medier og i

lærebøger, og de stiller sjældent spørgsmål til hvorvidt disse er sande eller ej.

Danske unge fremhævede typisk modstandsbevægelsens arbejde, men omtalte stort set ikke den danske samarbejdspolitik. Nogle har kendskab til samarbejdspolitikken, men kun i skitseagtig form. Derimod omgærdes modstandsbevægelsen med både respekt og fascination. Samtidig synes den tidsmæssige distance til begivenhederne også at komme til udtryk i form af dels et fravær af empati i omtalen af de omkostninger, der var forbundet med modstandskampen, dels en manglende identifikation i forhold til at mange af modstandsfolkene var unge på samme alder som vores interviewpersoner.

Selvom de unge i Finland fremhævede de negative følger af Anden Verdenskrig, er var stort set ingen, som kom ind på Finlands oprindelige alliance med Nazityskland. Derimod fremhævede flere af de unge de finske krigsveteraner som helte. I forskningsprojektet har vi netop interesseret os for hvordan opfattelserne af denne del af historien varierer på tværs af landene, og hvilke informationskanaler der ifølge de unge præger deres viden om historien.

MYPLACE-undersøgelsen viste, at skolen ifølge de unge spiller en større rolle for den historiske formidling i Tyskland og Danmark end den gør i Finland. Det er et fællestræk ved de unge i alle tre lande, at familien fremhæves som afgørende for overleveringen af historiske erindringer. Krigens omkostninger og de mere kontroversielle erindringer hos de ældre generationer i Tyskland og Finland afspejler sig også i en modsætningsfyldt tilgang til kilderne til overleveringen af historien i disse lande. Den mere konsensusprægede danske holdning og tilliden til officielle repræsentationer betyder, at danske unge ikke refererer til modsætninger mellem skolens fortællinger om denne del af historien og for-

tællinger og erindringer fra familien.

Danske og finske unge har et mere snævert nationalt perspektiv på krigen end de tyske unge. For de danske unge er dette ensidigt rettet mod Tyskland. Hos de finske unge er det primært rettet mod Sovjetunionen, mens relationen til Tyskland, som var en allieret i størstedelen af krigen, bliver undertrykt. Heroverfor anlægger de tyske unge ikke blot et nationalt perspektiv på krigen, men de er tillige opmærksomme på de konsekvenser krigen har haft for resten af Europa.

De overleverede erindringer om Anden Verdenskrig står stærkt blandt unge i dag, men det er fortsat inden for en national forståelsessammenhæng. Man kan med andre ord (fortsat) spore en vis national nærsynethed, og krigen ses ikke i en europæisk helhed. Det forhold, at Anden Verdenskrig var det direkte afsæt til oprettelsen af det Europæiske Fællesskab kommer ikke frem hos de unge. Heraf følger også, at der blandt de unge i undersøgelsen ikke findes tegn på nogen fælles europæisk historiebevidsthed.

Anden Verdenskrig kaster stadig lange skygger ind i nutiden. Ud fra samtaler med unge i tre forskellige nationale kontekster har vi med undersøgelsen søgt at anskueliggøre, hvordan historiske erindringer overleveres forskelligt, og at de unges egen historiske erfaringsdannelse trækker på de overleveringer, som finder sted både i skolen, i familien og andre steder i hverdagslivet.

Litteratur

Bryld, Claus og Anette Warring (1998). *Besættelsestiden som kollektiv erindring: historie og traditionsforvaltning af krig og besættelse 1945–1997*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

Christensen, Claus B. (2013). 'The Five Evil Years': National Self-image, Commemoration and Historiography in Denmark 1945–2010: Trends in Historiography and Commemoration.' I: John Gilmour and Jill Stephenson (eds.), *Hitler's Scandinavian Legacy: The Consequences of the German Invasion for the Scandinavian Countries Then and Now*. London: Continuum, pp. 147–157.

Poulsen, Marianne (1998). "Marked og meninger: om historiebøgernes gennemslagskraft" I: Marianne Poulsen, Torben Weinreich og Karl-Johann Hemmersam (red.), *Historien fortalt: historiebøger i folkeskolen og gymnasium*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag, pp. 17–124.

Poulsen, Marianne (1999). *Historiebevidstheder - elever i 1990'ernes folkeskole og gymnasium*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

Wolnik, Kevin, Britta Busse, Jochen Tholen, Carsten Yndigegn, Klaus Levinsen, Kari Saari og Vesa Puuronen (2017) 'The long shadows of the difficult past: How young people in Denmark, Finland and Germany remember WWII', *Journal of Youth Studies*, 20 (2): 162-179. <http://dx.doi.org/10.1080/13676261.2016.1206866>

Forfatterne:

Klaus Levinsen er lektor i politisk sociologi ved Institut for Sociologi, Miljø og Erhvervsøkonomi, SDU. Han forsker i unge, politisk engagement, civilsamfund og foreningsliv.

Carsten Yndigegn er lektor ved Institut for Statskundskab, SDU og forsker i unges livsvilkår, græseregioner, migration og kollektiv identitet.